

Inte bitch, men butch

En kort queerteoretisk hjälpreda för feminister

AF TIINA ROSENBERG

Via en historisk introduktion til begrebet queer bringer artiklen feministisk teori og queerteori nærmere hinanden og går i rette med visse feministiske læsninger af de "køve køn" (queer genders). Det "skøve køn" ses som spændende fordi det ikke repræsenterer heteroseksuelt begær og køn.

*Don't panic. I was born this way.
I didn't learn it at theatre school.
I was born butch.
I'm so queer
I don't even have to talk about it.
It speaks for itself, it's not funny.
Being butch isn't funny.
Stanley i Belle Reprieve*

Före kvinnan och mannen skapade den queera guden Dana International. Om läsaren härvidlag undrar vem i all världen är Dana International, är kulturkrocken oss emellan ett faktum. Detta gäller också förhållandet mellan feminister och queerteoretiker. Från feministiskt håll finns en, förvisso delvis berättigad, kritik mot queerteoretiska utsvävningar, samtidigt som många feminister inte kan läsa och tolka queerkulturella tecken. Min önskan är att i denna artikel ge några nycklar till en queerteoretisk genusförståel-

*Eroken Verden 1995.
Venligst udlånt af
Landsforeningen for
Bøsser og Lesbiskes
billedarkiv.*

se för att föra de båda perspektiven, det feministiska och det queerteoretiska en smula närmare varandra.

Kvinnlig maskulinitet är en särskilt fruktbar utgångspunkt för en sådan diskussion därför att den förtalats och missuppfattats av heterosexistiska feminister, men också av somliga lesbiska kvinnoakskvinnor. Kvinnlig maskulinitet har vanligen definierats i negativa termer, antingen som patriarkatets förlängda arm i det kvinnliga psyket eller som vilja till makt. Men vad har maskulinitet strängt taget med män att göra? Vår kultur kännetecknas av en bristande förmåga att hantera genusdissonanser och detta kollektiva misslyckande är temat för Judith Halberstams nyutgivna bok, *Female Masculinity*, där hon undersöker maskulinitet utan män. Hon påpekar att vid diskussionen av genusvariationer som kvinnlig maskulinitet och manlig feminitet är det viktigt att undvika uppkomsten av nya motsatspar, samtidigt som vissa stereotyper får en annan betydelse i en queer kontext (Halberstam, 1998:28). Denna artikel fokuserar butch/femme-par, en dynamisk lesbisk duo som både anspelar på och undergräver tanken på obligatoriskt heterosexuella kärlekspar i västerländsk kultur. Artikeln diskuterar inledningsvis frågan om genustrubbel samt queerteori för att sedan diskutera butch/femme-parets kulturella betydelse ur ett queerteoretiskt perspektiv.

GENUSTRUBBEL

Nyckeln till en queer förståelse av genus är att uppfatta titeln till Judith Butlers genombrottsverk *Gender Trouble* bokstavligt: genustrubbel. Observera att det svenska begreppet 'kön' omfattar såväl psykosocial könsidentitet (motsvarande engelskans *gender*) och biologiskt kön (motsvarande engelskans *sex*). Det är praktiskt taget omöjligt att ställa sig utanför kvinna/man-dikotomin. Varje människa har klassificerats som antingen kvinna eller man. Den könande binärlogikens fysiska makt i förhållande till

hur vi uppfattar kroppar har inget namn för det som finns utanför. På samma sätt förhåller det sig inom sexualitetens område. Judith Butler påpekar att kulturen lider av en sorts genusmelankoli där den heterosexuella matrisen (mallen) styr definitionen av kvinnlighet och manlighet utan att sörja förlusten av homosexuell kärlek. I motsats till uppfattningen om sexualitet som någonting som sägs uttrycka genus borde genus snarare förstås utifrån vad som förblir oartikulerat i sexualiteten, hävdar hon (Butler, 1997:140).

Enligt Judith Butler är genus och sexualitet inte inre egenskaper, metafysiska substanser eller stabila identiteter utan genom diskriminering definierade maktdiskurser vilka vidmakthålls genom upprepning. Den heterosexuella matrisen styr definitionen av det socialt godkända respektive icke-godkända. Denna matris kräver ett genussystem med två tydligt identifierbara kön: ett kvinnligt och ett manligt. Genus är inte vara (*being*) utan en aktiv imitativ handling (*imitative doing*). Genusidentiteter installeras genom en stiliserad upprepning av akter (Butler, 1990:124). Deras sociala stabilitet vilar på denna upprepning, samtidigt som den innebär möjlighet till förändring. Det går inte att kopiera eller imitera något exakt likadant varje gång. Varje ny upprepning innebär en möjlighet till stora eller små förskjutningar. Genusidentiteter kan både medvetet och omedvetet spelas "rätt" eller "fel". När de flesta betar sig i enlighet med vissa genusnormer blir detta en garanti för att normerna upprätthålls och förstärks, medan exempelvis genusparodier radikaliserar föreställningen om att det skulle finnas ett original. "genom att imitera genus avslöjar dragshowen implicit den imitativa strukturen hos genus självt – liksom dess tillfällighet" (Butler 1990:137).

Både genus och heterosexualitetens naturaliserade institution är enligt Butler sociala konstruktioner, inte naturliga utan politiska kategorier. Genus konstrueras performativt genom de gester som man ofta be-

traktat som dess effekter och resultat. Performativitet syftar alltså inte i första hand till resultatet (vara) utan till de handlingar (göra) som leder fram till konstruktionen av genus. Upptäckten är emellertid inte Butlers egen. Den har stora likheter med Teresa de Lauretis' definition: "Gender is (a) representation /.../ The representation of gender is its construction /.../ The construction of gender goes on as busily today as it did in earlier times /.../ the construction of gender is also affected by its deconstruction" (de Lauretis 1987:3). Genus liknar den sociala Gestus Bertolt Brecht talar om, en gest som representerar de ideologier vilka cirkulerar i sociala relationer. Genus existerar med andra ord i första hand genom sin representation, som en form av performance.

QUEERTEORI

Queerteorin är född ur den feministiska moderteorin och ur forskningen kring homosexualitet. Båda inriktningar har genomgått stora förändringar sedan 1960-talet. Feminismen har blivit feminismer och den biologiskt förankrade sexologin har alltmer fått ge vika för konstruktivistiska studier som i första hand fokuserat hur begreppet homosexualitet konstruerats historiskt och geografiskt. Dessa studier är betydelsefulla inte bara för förståelsen av homosexualitet utan också för förståelsen av hur sexualitet i stort uppfattats genom tiderna. Det är anmärkningsvärt hur heterosexualitet som ett enhetligt begrepp alltmer relativiserats genom framväxten av Lesbian and Gay Studies samt queerteori.

Det queera och det homosexuella är inte helt synonyma begrepp. Antinormalitet är termen som av många kommit att uppfattas som synonymt med queer. Bristen på samförstånd kring termen queer utgör dess teoretiska och politiska styrka, men också dess svaghet. På samma sätt som queer bär på dubbelbetydelsen 'udda' och skällsord för homosexuell, betecknar den en radikal

sexualpolitisk position som utmanar etablerade sexuella identitetskategorier (bi-, homo-, heterosexualitet) samtidigt som termen fungerar som ett samlingsbegrepp för dessa grupper. Uppgiften är förstas komplicerad. Det är en sak att förklara på vilket sätt de olika sexuella identitetskategorierna uppkommit och en annan att leva som bi- eller homosexuell. Våra erfarenheter är verkliga och identiteter saknar inte betydelse i positiv bemärkelse som ett skydd mot en fientlig omvärld. Identitet som konstruktion innefattar alltid normativitet som förtäts i samspelet mellan likhet/skillnad. Identitet upprättar gränser, konstruerar definitioner, upprätthåller en känsla av samhörighet, men den kan också vara trång och otymplig. Att definiera en identitet innebär att positionalisera sig själv. Vem är jag och vad vill jag? Att ha en referensgrupp och möjlighet till positiv identifikation är förstas en viktig grund, men inom teorin är detta betydligt svårare.

Judith Butler uppmanade i början av 1990-talet sina anhängare att vara "critically queer", dvs att ägna sig åt systematisk olydnad vad gäller föreskrivna identiteter. Det rör sig om en teoretisk och aktivistisk position som väl sammanfaller med queerbegrettets dissonanta verbetydelse: '(för)störa'. Queer har i ordets 1990-talsbetydelse kommit att betyda dissonans, en form av aktivism och teori som inte smälter samman till en klangenhets utan uppfattas som spänningsfylld. För Butler var poängen att queer inte bör definieras. I det ögonblick termens innebörd fixeras upphör den att existera (Butler 1993:223-242, Rosenberg 1996, 1998).

Queerteorin har emellertid inte inneburit slutet på identitetspolitik, men slutet på en enhetlig och inställsam identitetspolitik. Den har förstärkt behovet för oss alla som tillhör någon del av lesbiansgay-kulturen att reflektera över vår kulturella position i förhållande till vår historia som inte alltid sammanfaller med feminismens historia. För den lesbiska kulturen har queerteorin

internationellt sätt inneburit ett återupprättande av de delar av den egna kultur som den feministiska städivern lyckades sopa under mattan. Den tilltagande splittringen mellan heterosexuella och lesbiska feminister under 1980-talet utgör en del av den politiska queerrörelsens bakgrund. Enligt Sue-Ellen Case kunde man 1982 på en konferens vid Barnard College ana en spricka inom den amerikanska feminismen (Case, 1996:13). Representanter för anti-pornografirörelsen agiterade för censur av pornografiska produkter, men fick motugg från feminister som var emot censur i allmänhet och lesbiska feminister som förespråkade lesbisk pornografi. Många lesbiska feminister var besvikna på det naiva antiporrprojektet, men framför allt på de heterosexuella feministers ovilja att studera sin egen heterosexism. Samtidigt upptäcktes aids bland homosexuella män. Sexualiteten var nu plötsligt en fråga om liv och död och började diskuteras med en allt större öppenhet. Prosexlesbiska lämnade feminismen och sökte i stället gemenskap med homosexuella män. Den genusöverskridande queer dyke blev en identitetskategori som ville undvika beteckningarna lesbisk och feminist. Queer dyke är en "kvinna" som hellre identifierar sig med homosexuella män än med heterosexuella kvinnor.

Gender Studies har i likhet med Lesbian and Gay Studies / Queer Studies under 1980- och 90-talen betonat de genusöverskridande identiteternas subversiva potential. Kvinnlig maskulinitet och manlig feminitet gör det konstruerade i sociala och sexuella identiteter transparent, vilket i sin tur avslöjar de maktstrukturer med vilka de

*Foto: Matthew Septimus.
Venligst udlånt af Landsforeningen
for Bøsser og Lesbiskes billedarkiv.*

är förbundna. Den omstörtande potentialen existerar samtidigt som dessa identiteter alltmer blivit en del av den dominanta livsstilen vad gäller mode, teater, film och reklam på ett sätt som snarare bekräftar genusystemet än bryter mot det.

Överskridandet i sig innebär ingen självklar subversivitet. I vilken utsträckning subversivitet kan studeras historiskt är en relevant fråga i detta sammanhang. Min tes är att ett butch/femme-par angriper – åtminstone potentiellt – genusdiskursens grundvalar: ordningen mellan kvinnor och män, men också ordningen mellan kön och genus. Om en butch och femme uppfattas som förklädda torde utgångspunkten vara att det finns någonting ”egentligt” och ”äkta” som blivit förklätt, i detta fall kön. Sett ur ett kulturellt perspektiv kan denna identitet förstås som en form av föreställning (performance) som genom att anspela på skillnaden mellan kropp och kläder, framhäver kön/genusskillnad som social konstruktion, samt avslöjar det till synes naturliga som något artificiellt.

Grundläggande för förståelsen av Judith Butlers och andra lesbiska teoretikers arbeten är att maktens verkliga boning är den heterosexuella matrisen. För definitionen av genusidentiteter föreligger ett kulturellt heterosexuellt imperativ. Heterosexualiteten är med Adrienne Richs ord obligatorisk (Rich, 1980, s 631-660).

Som en reaktion mot detta skiftas genus inom queerestetiken genom iscensättningar av genusdissonanser: drag, crossdressing, genderfuck och butch-femme, för att nämna några exempel. Genusdissonansen är inte spännande därför att den imiterar heterosexuella genusimperativ, utan därför att den inte gör det. Således hyllar Dana International i sin sång inte bara kvinnorna genom att sjunga ”Viva Maria, Victoria, Afrodite, Kleopatra” utan också sin egen position som ”diva”, både en homosexuell man och en transsexuell kvinna.

BUTCH/FEMME-PARET

Butch och femme är begrepp som knappast går att översätta till svenska, förmodligen därför att butch/femme-kulturen historiskt sett saknar förankring i Sverige. Butch är den lesbiska kvinnan i manskläder, medan femme är den till kvinna utklädda lesbiska kvinnan. Butch och femme kan sägas återanvända maskulinitet och femininet i lesbiska kärleksrelationer. En butch kan exempelvis föreställa en machoman eller en slipad affärsman, medan en femme kan glida omkring som en filmstjärneliknande femme fatale eller ha en mer anspråkslös och alldaglig framtoning. En grundregel för butch/femme-rollspelet att klädkoderna har sin motsvarighet i beteendekoder, vilka vid första ögonkast kan te sig genuskonserverativa.

New Yorks queera 1920-tal med nattklubbar, dragshower och konstnärbarer var butch/femme-kulturens första blomstrings-tid. The Swinging New York skapade svängiga sexuella identiteter, förklädnader med oanade möjligheter. Den av sexologin uppfunna lesbiska kvinnan, congenital invert, bidrog också till att kvinnor som älskade kvinnor började samlas mer aktivt i egna barer och sammanslutningar i de amerikanska och europeiska storstäderna (Faderman 1981:77). I synnerhet bisexualitet blev en form av gränsöverskridande och spännande sexualitet som väl passade in i tidens nöjesliv. Den bisexuella kvinnan omfattades inte av stämpeln för att vara avvikande. I stället för abnormal betraktades den bisexuella kvinnan som Lillian Faderman påpekar i *Surpassing the Love of Men*, som supersexig (Faderman 1981:77). Eleganta och utmanande bisexuella och lesbiska kvinnor, bisexual and lesbian chic, bad inte om ursäkt för sin existens utan visade stolt upp sig.

Under 1930- och 40-talet i USA försvagades tjugotalets festkultur, men barerna höll ställningarna ända fram till efterkrigstidens mccarthyism då klappjakten på homosexuella och kommunister tog vid och fort-

satte långt in på 1960-talet. Vid sidan av förföljelserna kom den lesbiska kulturen att delas i en mer elegant övre medelklasskultur och en mer arbetarklassbetonad butch/femme-kultur. Den amerikanska feministalsbutchen med sina dryckesvanor, slagsmål och kontroll över femme-kvinnorna låg nära arbetarklassens genusnormer för heterosexuella män. Välutbildade lesbiska medelklasskvinnor vilka under 1960-talet gått över till kvinnorörelsen ansåg butch/femme-livsstilen skada det feministiska projektet. Då gällde det att som lesbisk vinna legitimitet och respektabilitet, och i en sådan strävan hade butch/femme-kulturen inget utrymme.

Klassfrågan kom så att präglade den negativa syn på butch/femme-relationer som många lesbiska feminister ärvde. Medan arbetarklassens lesbiska kvinnor endast hade barerna som sina mötesplatser, hade över- och medelklasslesbiska möjlighet att träffa varandra även i andra sammanhang. Enligt Faderman var klassindelningen i den amerikanska lesbiska kulturen striktare än i den manliga homosexuella kulturen där klassblandningen var betydligt vanligare (Faderman 1987:197). Ironiskt nog utgjorde arbetarklassen ett ideal för många marxistiskt inspirerade feminister vilka i själva verket var främmande och även föraktfulla inför arbetarkulturen. Faderman påpekar att det var paradoxalt att butchkvinnor föraktades av feminister trots att renläriga kvinnosakskvinnor i sin framtoning starkt påminde om butchkvinnor (Faderman 1987:215). Också femmes, vilka ofta arbetat som stripteasedansöser och prostituerade, sopades undan av feministerna. Butch/femme-par påminde enligt det feministiska synsättet om patriarkala imitationer av heterosexuella relationer. Något egenvärde tillmättes denna kultur inte.

Det som under 1990-talet kommit att intressera forskare med queerteoretisk inriktning är den subversivitet butch/femmförklädnader innebär. Joan Nestle har i antologin *The Persistens Desire: A Femme-*

Butch Reader samlat noveller, dikter, intervjuer och essäer vilka på skiftande sätt fokuserar butch/femme-kulturen. Judith Halberstams redan nämnda *Female Masculinity* är en omfattande undersökning av butchighet, kvinnlig maskulinitet utan män. Återanvändningen av genusmarkörer tolkas inte längre som direkta kopior av heterosexuella genusimperativ. Tvärtom tolkas butch/femme-förklädningen som en rubbning av traditionella genusmarkörer, vilket också innebär andra betydelseförskjutningar.

Stigmatiseringen av den lesbiska kärleken förlämnar butchens maskulinitet och femmes feminitet alldeles speciella egenskaper. En lesbisk femme vill att hennes män ska vara kvinnor vilket ger maskuliniteten en ny innebörd i en butch-identitet. Denna maskulinitet ställs, som Judith Butler påpekar, alltid i relief mot en kulturellt begriplig kvinnlig kropp. Den disharmoniska sammanställning och den sexuella spänning som överskridandet av den framkallar blir föremålet för begär. Föremålet för begäret innebär en destabilisering av både femininet och maskulinitet i deras erotiska samspel med varandra (Butler 1990:123). Lesbiska femmes kan på sätt och vis sägas återuppväcka den heterosexuella scenen, men också på samma gång rubba den. I butch/femme-identiteter ifrågasätts själva föreställningen om en ursprunglig eller naturlig (genus)identitet, samtidigt som detta ifrågasättande blir en källa till deras erotiska innebörd.

Ur ett queerperspektiv framstår butch/femme-kulturen varken historiskt eller diskursivt som en imitation av heterosexualitet. Butchens maskulinitet och femmes femininet är lesbiska kläd- och beteendekoder vilkas betydelse avviker från de heterosexuella motsvarigheterna. Monique Wittig slog redan på 1970-talet provokativt fast att lesbiska inte är kvinnor. Hon menade därmed att genusidentiteter i det västerländska samhället definieras i likhet med sexuella identiteter av och för heterosexuella. Wittig påpekar vidare att så länge homo-

sexuella fortsätter att definiera sig som kvinnor och män bidrar de också till upprätthållandet av den heterosexuella normen (Wittig 1992:21). Wittig ser genuskategorier i första hand som politiska. De bär i västerländsk kultur naturlighetens mask, men är i själva verket delar av den rådande politiska, ekonomiska och ideologiska ordningen. Enligt Wittig skapar underordningen genus och inte tvärtom. Att vägra bli kvinna innebär inte att bli man, utan det innebär en vägran att anpassa sig till den heterosexuella normen.

Wittigs vägran att vara kvinna delas även av andra lesbiska teoretiker. I *Practice of Love: Lesbian Sexuality and Perverse Desire* postulerar Teresa de Lauretis en skillnad mellan kvinnor och lesbiska. Lesbiskheten är inte bara en specifik form av kvinnlig sexualitet utan också en sociosymbolisk form som framkallar andra tecken och betydelser. de Lauretis arbetar med begreppet lesbisk fetisch, där hon avviker från den stränga psykoanalytiska modellen som betraktar fetischism som en manlig perversion. Den uppstår ur kastrationsångesten och finner i fetischen en ersättning. För den lesbiska kvinnan representerar fetischen en förlorad kroppsuppfattning. Hon kan inte finna sig själv och önskar återfinna denna kropp hos de kvinnor hon älskar. Fetischen som kan vara alltifrån manskläder till blommor markerar skillnaden och begäret mellan två älskande. Därmed töms också begreppet på sitt innehåll. Hur enskilda kvinnor väljer att iscensätta sin fetisch varierar från fall till fall, men en grundregel för dessa genusparodier är att en butch inte är en man och en femme inte en kvinna, utan det kan vid sidan av mer traditionella butch/femme-roller röra sig om ett mer glidande kodsysteem som en individ kan använda på olika sätt i skiftande sammanhang. Butch/femme-kulturen kan också ses som en öppen manifestation av kvinnors aktiva sexuell njutning utan att sexualiteten knyts till graviditet, barnafödande och äktenskap (Davis & Kennedy 1992:62-80).

BUTCH/FEMME-ESTETIK

Butch/femme-rollspelet är en sexualpolitisk och estetisk teckenkategori som innebär betydelseförskjutningar, inte bara inom den lesbiska kulturen utan också inom hela genussystemet. När en kvinna klär ut sig till en butch och begär en kvinna utklädd till kvinna överskrider begäret gränsen mellan anatomi och semiotik. Detta är en begärets nya grammatik där olikhet/likhet inte i första hand beror på genitalierna, utan på kulturella koder vilka i sin tur ifrågasätter den rådande föreställningen om biologin som biologiskt, det vill säga naturligt, konstruerad.

Hos de lesbiska teoretikerna Judith Butler, Sue-Ellen Case och Teresa de Lauretis konstrueras det sexuella begäret kulturellt. Alla tre framhåller överdriften och genussissonansens grundläggande betydelse. Butch/femme-rollerna innebär ett överdrivet sätt att ikläda sig en genusstil. Överdriften angränsar till parodin. I en parodi kombineras en eller flera dissonanta tecken med varandra på ett sådant sätt att det som imiteras förlöjligas och ifrågasätts.

I den parodi av heterosexualitet som butch/femme-rollspelet uppvisar lyfts för det första fram det genusystem som produceras av respektive aktivt producerar den heterosexuella matrisen, för det andra det instabila förhållandet mellan kön och genus, och för det tredje butch/femme-parets lesbiskhet. Bakom rollförklädningen återfinns inget kvinno/man-par, utan ett lesbiskt kvinnopar. Butch/femme-kulturens genusstilisering för fram maskuliniteten som stil, något som inte automatiskt iscensätts av en man. På samma sätt bör man inte heller förvänta sig att den feminina genusrollen automatiskt iscensätts av heterosexuella kvinnor.

Butch/femme-roller handlar inte om en genusrealism utan visar som Butler, Case och de Lauretis hur det heterosexuella idealet om en biologisk, naturlig och ursprunglig sexualitet är starkt kulturellt betingat. Butch/femme-roller pekar med Ju-

dith Butlers ord ut heterosexualiteten som en kulturell fetisch, men framför allt det faktum att också heterosexualiteten är en stil.

Holly Devor utpekar i boken *Gender Blending: Confronting the Limits of Duality* den artificiella kausaliteten mellan kön och genus som en av genussystemets grunddogmer. Devor har visat att en butch-kvinna förstör (queering i ordets verbetydelse) den till synes naturliga kausala relation som råder mellan mannen och maskulinitet som genusstil. Genom att blanda kausalitetsrelationen mellan kön och genus (gender blending) synliggör och möjliggör en butch mycket konkret genusstilarnas öppenhet och tillgänglighet för alla, oavsett biologiskt kön.

Det kan röra sig om glidande skalor av rollspel: från butch till femme eller tvärtom, men också om mer bestående identiteter. Vid sidan av identitetsspel kan man också tala om diskursiv cross-dressing. I butch/femme-performance förändras hela genussystemets betydelseprocess. Den maskulina lesbiska kvinnan och feminina lesbiska kvinnan spelar med välbekanta koder genom att ändra på spelreglerna. Butch/femme-par är, i likhet med andra lesbiska stilar, bundna till sina specifika kulturella och estetiska sammanhang.

Det förmodligen mest inflytelserika bidraget skrivet på temat butch/femme-estetik är Sue-Ellen Cases essä "Towards a Butch-Femme Aesthetic". Med humor och campanda presenterar hon butch/femme-duon som en dynamisk och utmanande sexuell position. Mellan butch och femme försiggår ett ironiskt spel kring feminitet och maskulinitet, ett uppcampande (camping up) av föreställningar kring genus och sexualitet. Campkonceptet är hämtat från gaykulturen och Sue-Ellen Case överför campbegreppet till lesbisk kultur (Sontag, 1966; Strauss and Giroux 1966; Bronski 1984; Babuscio, 1984; Case 1988/89; Newton, 1972; Meyer 1994).

Camp har flera framträdelseformer, men

en av dess estetiska, eller snarare antiestetiska, hörnstenar utgörs av användningen av kitsch. Vad är då kitsch? Det råder inget samförstånd kring begreppet kitsch, men alltsedan termen introducerades under 1800-talets senare hälft har det varit behäftat med negativa konnotationer (Broch, 1955; Giesz, 1971; Moles, 1971; Kulka, 1988). Epitetet kitsch har använts synonymt med värdelös konst, konstnärligt skräp, skräpkonst, eller helt enkelt som ett samlingsbegrepp för dålig konst. Men all dålig konst kan inte betraktas som kitsch. Kitsch kan inte heller i Hermann Brochs efterföljd utan vidare ses som konstnärligt misslyckande, ett konstverk där allt gått på tok. Kitsch har en säregen och lockande dragningskraft som håller den från att enkelt kunna karakteriseras som dålig konst. Människor njuter uppenbarligen av kitsch på samma sätt som av det som klassificerats som "riktig" konst. Möjligen gör det förnekade och förbjudna njutningen av kitsch än mer lustfylld.

Kitsch definieras vanligen som dålig smak, men intressant nog har det varit svårt att ringa vari denna dåliga smak exakt består. Kitsch utgör en egen estetisk kategori där den delar status med det queera som kulturell avfallsprodukt. I likhet med det queera har kitschen förpassats till den negativa kulturhistorien, till glömskan, bortsendet och borthörandet. Förnekelsen av kitschen och det queera skapar en speciell form av kulturell och konstnärlig frånvaro som ständigt pockar på uppmärksamhet, men måste bortdefinieras för att den normativa, goda konsten och kulturen inte ska skräpas ner.

I den ofta citerade essän "Notes on Camp" gjorde Susan Sontag 1964 ett försök att definiera camp som en speciell sensibilitet som inte enbart hörde hemma i den homosexuella kulturen. Sontag föreslog sammansmältning av camp och avantgarde. Hon beskrev camp som "certain mode of aestheticism /.../ one way of seeing the world as an aesthetic phenomenon /.../ not

in terms of beauty, but in terms of the degree of artifice" (Sontag, 1966). Det som är av intresse här är Sontags försök att lyfta fram det artificiella i motsats till realism, och använda camp som en möjlighet att uttrycka det som i vanliga fall varken kan/färses eller sägas.

Sontag har anklagats för att avlägsna camp från dess homosexuella kontext. Camp är inte någon assimileringstrategi. Därmed har Sontag, enligt sina kritiker, försökt beröva den homosexuella kulturen och estetiken en av dess hörnstenar. I förordet till antologin *The Politics and Poetics of Camp* reder redaktören Moe Meyer ut begreppet camp i dess nittiotialistiska betydelse. Hon slår fast att camp hör hemma i den homosexuella kulturen, och bör varken domesticeras eller överföras till den dominerande heterosexuella kulturen, hur camp-aktiga dess olika uttryck än må te sig:

Thus I define Camp as the total body of performative practices and strategies used to enact a queer identity, with enactment defined as the production of social visibility. This expanded definition of Camp, one based on identity performance and not solely in some kind of unspecified cognitive identification of an ironic moment, may come as a bit of a jolt to many readers. It means that all queer identity performative expressions are circulated within the signifying system that is Camp. In other words, queer identity is inseparable and indistinguishable from its processual enactment, or Camp. The historical and material evidence demonstrates that this was clearly the case until Sontag's 1964 essay, "Notes on Camp", complicated the interpretations by detaching the signifying codes from their queer signified (Meyer, 1994:5).

Medan kitsch inte nödvändigtvis är queer per se, förblir camp en exklusivt queer tradition och låter sig inte kolonialiseras av heterosexuellt innehåll. Camp baserar sig på icke-heterosexuella erfarenheter och majo-

ritetskulturen får acceptera att den queera kulturen inte bara är som kultur är mest, utan dessutom ibland inte alls är det. Den har sina egna förutsättningar, traditioner och ett eget värde som motstånd, men också som fristad för alla dem som marginaliserats på grund av sin sexualitet och livsstil.

Case hävdar att butch/femme-duon inte är beroende av heterosexuell könsskillnad, utan förför genom ohämmat flirtande, ombytlighet och artificialitet konstant tecken-systemet (Case 1988/89:55-73). Med utgångspunkt i Joan Rivières klassiska uppsats om kvinnligheten som maskerad där kvinnlighetens mask tjänar till att dölja manlighet. Det är en förklädning som kvinnan bär av fruktan för vedergällning för att ha kastrerat mannen och visat upp sig med hans penis. Skillnaden mellan heterosexuella och lesbiska kvinnor är att medan den förra gruppen i allmänhet döljer sitt innehav av maskulinitet, står den senare med sin penis öppet därför att hon inte står i samma beroendeförhållande till män. Butch/femme-rollspelet, framhåller Teresa de Lauretis, är inte spännande därför att den representerar heterosexuellt begär utan därför att det inte gör det (de Lauretis 1991:250-251).

Även Judith Butler ansluter sig till denna ståndpunkt. Genusbestämda begärsbyten tillåter enligt henne mycket större komplexitet, eftersom själva spelet mellan femininet och maskulinitet som en omkastning mellan grund (den könsbestämda kroppen) och figur (butch/femme) kan leda till en högst komplex och strukturerad alstring av begär. Hon påpekar att föreställningen om butch/femme som imitation av heterosexuella relationer underskattar den erotiska innebörden i detta disharmoniska och komplexa utspel som ger nya betydelser åt de hegemoniska kategorier genom vilka de förverkligas. Butch/femme-duon ifrågasätter själva föreställningen om en ursprunglig och naturlig identitet. I själva verket förkroppsligas just denna fråga genom butch/femme-paret och görs till en källa till

deras erotiska innebörd (Butler 1990:123).

Case diskuterar i "Toward a Butch/Femme Aesthetic" en möjlig feministisk subjektposition som inte marginaliserar det lesbiska subjektet. Att kombinera butch/femme-rollspelet med campeestetiken är enligt Case en fruktbar teoretisk och konstnärlig metod. Maskeradkonceptet understryker kvinnligheten som en kulturell konstruktion och till detta kopplar Case butch/femme-paret som hon inte anser vara en kopia av en heterosexuell kvinna/man-konstellation. En butch/femme-duo utgör en subjektposition tillsammans, hävdar Case. Det rör sig med andra ord inte om ett splittrat subjekt, inget motsatspar, utan om en förförisk och utmanande enhet som ersätter det lacanska träsket med en lesbisk bar. Penis- och kastrationsmetaforen är ironiska gester vilka fungerar som lesbisk transvestism, drag. Hennes slutsats är att i butch-femme-rollspelet spelar kvinnor "on the phallic economy rather than to it" (Case 1988/89:55-73). Betraktat ur ett kombinerat feministiskt och queerperspektiv uppvisar denna kvinnliga subjektposition en helt annan grad av aktivitet och självständighet än kvinnoroller i allmänhet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det queerteoretiska bidraget till genusstudier är en grundläggande förståelse av genusstilarnas mångfald och möjlighet till oändliga variationer. Feminitet utan kvinnor och maskulinitet utan män är den queera kulturens avståndstagande från heteronormativa föreställningar om vad kvinnor och män bör vara. Queert genustrubbel innebär inte imitationer av heterosexualitet utan själva poängen är att försöka undvika reproduktionen av rådande genusstrukturer. Därmed blir också Dana Internationals stolta utrop Diva! en sexualpolitisk manifestation upp-campad i slagerversion. Det är inte kvinnan som ropar ut sitt budskap, utan det kulturella tecknet för kvinnan.

LITTERATUR

- Babuscio, Jack, "Camp and Gay Sensibility", i Richard Dyer (red), *Gays and Film*, New York: Zoetrope 1984
- Hermann Broch, "Einige Bemerkungen zum Problem des Kitsches" i *Dichten und Erkennen. Gesammelte Werke. Essays*, Band 1, Zürich, 1955
- Bronski, Michael, *Cultural Clash: The Making of Gay Sensibility*, Boston: South End Press 1984
- Bourne, Bette, Paul Shaw, Peggy Shaw & Lois Weaver, "Belle Reprieve; A Collaboration", i Sue-Ellen Case (red), *Split Britches; Lesbian Practice/Feminist Performance*, London & New York: Routledge, 1996
- Butler, Judith, "Critically Queer", i *Bodies That Matter. On The Discursive Limits of "Sex"*, New York & London: Routledge, 1993
- Butler, Judith, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, London & New York: Routledge, 1990
- Butler, Judith, *The Psychic Life of Power. Theories in Subjection*, Stanford: Stanford University Press, 1997
- Case, Sue-Ellen, "Nypremiär för den feministiska kroppen", föredrag vid Stockholms universitet den 26/11 1996, tryckt i *Visslingar och rop; Teatervetenskaplig tidskrift*, nr 3/1997
- Case, Sue-Ellen, "Towards a Butch-Femme Aesthetic", *Discourse* 11, no 1 (Fall-Winter 1988/89)
- Davis, Madeleine & Elisabeth Lapovsky Kennedy, "They Was No One to Mess With": The Construction of the Butch Role in the Lesbian Community of the 1940's and 1950's", i Joan Nestle (red), *The Persistent Desire: A Femme-Butch Reader*, 1992
- de Lauretis, Teresa, "Film and the Visible", *How Do I Look? Queer Film and Video* (edited by Bad Object-Choices), Seattle: Bay Press, 1991
- de Lauretis, Teresa, *Practice of Love: Lesbian Sexuality and Perverse Desire*, Bloomington: Indiana University Press, 1994
- de Lauretis, Teresa, *Technologies of Gender. Essays on Theory, Film, and Fiction*, Bloomington-Indianapolis, 1987
- Faderman, Lillian, *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love Between Women from the Renaissance to the Present*, New York: William Morrow, 1981
- Giesz, Ludwig, *Phänomenologie des Kitsches*, München: Wilhelm Fink Verlag, 1971
- Kitsch: *The World of Bad Taste*, New York: Universe Books, 1969
- Kulka, Tomas, "Kitsch", i *British Journal of Aesthetics*, 28/1988
- Meyer, Moe (red), *The Politics and Poetics of Camp*, London & New York, 1994

- Moles, Abraham, *Psychologie du Kitsch; L'Art du Bonheur*, Denoël/Gonthier, 1971
- Nestle, Joan (red), *The Persistent Desire: A Femme-Butch Reader*, Boston: Allison, 1992.
- Newton, Esther, *Mother Camp: Female Impersonators in America*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1972
- Rich, Adrienne, "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Experience", *Signs* 5/1980
- Rivière, Joan, "Womanliness as a Masquerade", i *International Journal of Psychoanalysis*, vol VIII, 1927
- Rosenberg, Tiina, "A Queer Feeling When I Look at You. Den transvestitiska positionen på teater och film", i *Lambda Nordica*, vol 2/nr1/april 1996;
- Rosenberg, Tiina, "Om queer ögonblick i teater och opera", i *Lambda Nordica*, specialnummer om Queer Theory, volym 2/nr 3-4/1996
- Rosenberg, Tiina, "Upp till *camp!* Om teater och motstånd", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3-4/1996
- Rosenberg, Tiina, "för)störa normen", *BANG* nr 2/1998, Tema: sexualitet (en artikel om queerteorins förhållande till feminism)
- Sontag, Susan, "Notes on Camp", i *Against Interpretation*, New York: Farrar, Strauss and Giroux 1966
- Wittig, Monique, "The Straight Mind" (1980), i *The Straight Mind and Other Essays*, Boston, 1992, s 21-32.

SUMMARY

This article addresses the shortcomings of some feminist readings of queer genders. Focusing on masculinity without men, this article discusses the aesthetics and gender politics surrounding butch/femme roles within lesbian tradition. The butch/femme role-playing is exciting not because it represents heterosexual desire and gender(s), but because it does not. As a site of resistance, the butch/femme role-playing challenges heteronormativity in a society where heterosexuality is the dominant code that defines (and in a sense creates) all sexualities, no matter whether we choose to participate or not.

Tiina Rosenberg,
Stockholms universitet